

A népmese és a gyermeki tudattalan

Bruno Bettelheim meseértelmezése

A népmese egészen különleges helyet foglal el az irodalmi termékek sorában. Szinte olyan, mintha nem is emberi kéz, hanem közvetlenül a természet műve volna. Az évszázadok során létrejött és fennmaradt, számtalan ember nyomát hordozó történetekben valami nagyon általános, örökérvényű igazság kristályosodik ki. Mindaz, ami nem fontos, ami esetleges, ami nem igaz, ami érdektelen, ami nem időálló: lekopott, lecsiszolódott róluk. Csak az maradt meg, ami kortól és egyéni tulajdonságoktól függetlenül mindenki számára érvényes és létfontosságú.

A népmeséket végtelen gazdagságuk miatt sok szempontból lehet elemezni, sok szempontból lehet vizsgálni. Minthogy pszichológus vagyok, engem főként az foglalkoztat, hogy a mesékben milyen mélységes pszichológiai igazságok fogalmazódnak meg. A mesék (a népmesék) pszichológiai jelentőségéről, gyerekekre gyakorolt pszichológiai hatásáról szól Bruno Bettelheim *A mese bűvölete és a bontakozó gyermeki lélek* című kiváló és nagyon meggyőző könyve.

Bettelheim magyarázata szerint a mese a szimbólumok nyelvén szól a hallgatóhoz. Tulajdonképpen közvetlenül hat a tudattalanra, nyelve a tudattalan nyelve, világa a tudattalan világa. Már a mesék jellegzetes nyitómondata – hol volt, hol nem volt, hetedhétországon is túl – azt jelzi, hogy a történet nem itt és most, nem a reális világban, hanem egy másik közegben játszódik. Ebben a közegben más szabályok, más törvények érvényesek. De a mesék, bár történéseik a valóságnak ellentmondanak, mégis „igazak”, mivel szimbolikusan alapvető igazságokat fejeznek ki. Ezeket a szimbólumokat nem szükséges tudatosan megérteni – sőt, nem kétséges, hogy a mesemondók és a mesehallgatók ezt nem is igénylik, ilyesmire nem is gondolnak – de a népmese szimbolikus igazságtartalma mégis eléri a tudattalant, és ott jótékony hatást fejt ki.

A mese világa mágikus, nem racionális. Olyan, mint a kisgyermeké és a tudattalané. Csodák történnek benne, a tárgyaknak, állatoknak tudatuk és lelkük van, bármi, még a halál is visszafordítható, sőt, élő és élettelen között eleve sem éles a határ. Minden világos, egyértelmű, nincsenek árnyalatok, fokozatok, kétértelműségek. A belső tulajdonságok ugyanolyan szélsőségesek, mint a külsők (valaki vagy gyönyörű, vagy irtóztatóan csúnya; vagy jóságos, vagy határtalanul gonosz). A mese közege ezért olyan otthonos, szinte magától értetődő a mágikus gondolkodás szintjén álló gyerek számára, annak ellenére, hogy a mai gyerek élete alig valamiben emlékeztet a mesehősök körülményeire.

A mese a tudattalan szimbólumaival dolgozik. A gonoszság csúnya boszorkány, a segítő jóindulat gyönyörű tündér, a lélek mélyének vad szenedélye fenyegető vadállat képében jelenik meg. A mesék a maguk

tárgyilagos, egyértelmű módján nyíltan szólnak az emberi lélek sötét, veszedelmes oldalairól: az irigységről, a féltékenységről, az uralomvágyról, a féktelen szenvedélyekről. Az éretlen kisgyerek belső világa kaotikus; vad, fékezetlen, egymásnak ellentmondó indulatai szinte szétfeszítik, ami óriási szorongást kelt benne. Felnőttként már nagyon nehéz elképzelnünk, hogyan érezheti magát egy három-négyéves kisgyerek. De azért az úgynevezett hisztirohamokon, dacreakciókon mindenki láthatja, milyen parttalan dühöt tud átélni egy gyerek, ha akarata bármilyen oknál fogva akadályba ütközik; milyen pusztító haragot érezhet éppen azok iránt, akikre a legjobban rászorul, és akiket máskor a legjobban szeret. Mennyire pillanatok alatt tud átváltani a legnagyobb boldogságból a legnagyobb kétségbeesésbe; milyen végletesen, szorongatóan elhagyatottnak és magányosnak érezheti magát, ha akár csak rövid időre is idegenek között marad.

A kisgyerek tehetetlenül hányódik indulatai hullámain. Nincs még eszköze, nincs még tudása ahhoz, hogy érzésviharain uralkodni tudjon. Nincs elég tapasztalata térről és időről, hogy tudná: a bajok meg fognak szűnni, a kellemetlenségek nem tartanak örökké. Főként azt nem tudja, hogy ő maga is tehet ellenük valamit. Ahogy a csecsemő éhsége azért is olyan kízó, mert fogalma sincs, hogy ez a szörnyű érzés idővel – amikor enni kap – meg fog szűnni, ugyanúgy érzi a kicsit nagyobb gyerek is minden baját örökérvényűnek. Saját indulatai azért is töltik el szorongással, mert érzi féktelen sodrásukat. Mágikus elképzelései miatt nem is tud igazán különbséget tenni kívánság és cselekedet között; megrémülhet, ha haragja múltával arra kell gondolnia: mi lesz, ha dühödt átkai, rossz kívánságai beteljesülnek.

A mesék világa mintha a gyermeki lelket képezné le. Tele van kegyetlenséggel, féktelen, vad indulatokkal. A gyermeket paradox módon már ez is megnyugtatja. Hiszen könnyen érezheti úgy: egyedül neki vannak ilyen gonosz érzései. Csak ő olyan szörnyeteg, aki képes gyűlölni az anyját, mert az, mondjuk, testvérének ad igazat egy veszekedésben. Vagy azt kívánja, hogy apja soha többé ne jöjjön haza, hogy örökké kettesben maradhasson az anyjával. Ilyen kavargó, ellentmondó érzések öltenek testet a mesefigurákban és a mese történéseiben is. A gyerek könnyebben el fog igazodni saját érzéseiben, ha a mese segítségével külön tudja választani és meg tudja ragadni pl. a vadságot a vadállatok figurájában, a gonoszságot a mostoha alakjában, a féltékenységet az irigy és rosszakaratú testvérek történetében és így tovább. És egyáltalán tudomásul veheti, hogy az ilyen érzések *léteznek*, hozzá tartoznak az emberi természethez.

A mese azonban nem csak felmutatja, hogy mi minden lakozik az emberi lélekben. Bettelheim szerint a népmesék mindig az élet nagy kérdéseivel foglalkoznak, szimbolikus formában. És ami különösen fontossá teszi gyermekek számára: a népmesék témája általában az az életszakasz, amely a felnövésével, az érett személyiséggel megszerzésével zárul. A legtöbb mese úgy kezdődik, hogy a mesehősnek egy hosszú, boldog, viszonylag eseménytelen idő után valamilyen oknál fogva el kell hagynia otthonát, vándorútra kell indulnia.

Ez azt szimbolizálja, hogy a felnőtt személyiség kifejlesztéséhez elengedhetetlen, hogy az ember szakítson a gyerekkorával, szakítson gyermeki függőségével, bármilyen boldogan élt is benne odáig. Ki kell lépnie a külvilágba, és saját kezébe kell vennie a sorsát, mert csak így találhat önmagára. A mese elismeri, hogy a felnőtté válás igen nehéz, veszedelmeket, buktatókat magába rejtő folyamat – ezt mutatják a veszélyek, melyekkel a mesehősnek vándorútján meg kell küzdenie. De egyben azt is megmutatja, hogy a veszedelemmel való szembenézéssel, bátorsággal, erőfeszítéssel sikeresen célba lehet jutni. Számos mese végződik úgy, hogy a mesehős sok viszontagság után megkapja a királyságot és a legszebb királylányt. A királyság Bettelheim értelmezésében az érett felnőttiséget jelképezi. Király az, aki képes saját lelke birodalmában uralkodni, aki nincs többé másokra rászorulva, aki életét felelősen tudja irányítani. Az érett személyiség másik mutatója a felnőtt párkapcsolat. Ezért fejeződik be a mesékben ábrázolt érési folyamat a királysággal és a házassággal.

Az egyes mesék a felnőtté válás más-más nehézségeit és buktatóit ábrázolják. Például az ún. állatvőlegény típusú mesékben a hősnőnek valamilyen viszolyogtató állathoz kell férjhez mennie, aki később gyönyörű férfivá változik. Bettelheim szerint a taszító állat az éretlen kislány viszolygását jeleníti meg a szexualitástól. Ahogy a kislány éretté válik a felnőtt kapcsolatra, a csúf állat emberré változik. Az érett nő számára a szexualitás nem állatias, ijesztő és undorító, hanem szép és emberi; a szerelem hatására vonzóvá, gyönyörűvé változik az, ami érzések nélkül csak undort és félelmet vált ki.

A belső érés fontosságát fejezi ki Bettelheim szerint a *Csipkerózsika* is. Az idő, a fejlődés megállíthatatlan, tanítja ez a mese. Hiába szeretnék a szülők meggátolni, a leány serdülése mindenképpen bekövetkezik. Tizenöt éves korában a kislányban felébred a kíváncsiság, és egy titokzatos szobában megszúrva magát vérezni kezd – Bettelheim magyarázata szerint ez a szexuális érés jelképe. De a serdülés megindulásával a gyermek még nem érett a felnőtt kapcsolatra. Még át kell esnie egy belső, érzelmi érése, és ehhez magányra, önmagába fordulásra van szükség. Ezt fejezi ki a százéves álom, és az áthatolhatatlan túskefal. De az álom nem tétlenséget jelent. Amikor Csipkerózsika belsőleg felkészül a felnőtt kapcsolatra, a túskefal megnyílik, és átengedi a királyfit. Ez a királyfi semmiben sem különbözik az előzőktől, akik elpusztultak a túskefalban. Csak jókor érkezett, mutatván, hogy nem kell aggódni, és a dolgokat siettetni: ha a belső feltételek adottak, a leány felébred tetszalott állapotából, és képes lesz érett kapcsolatot kötni.

A mesék egyszerű, tárgyilagos szavakkal számos súlyos emberi problémát járnak körül. A *Hófehérké*-ben anya és lánya rivalizációja jelenik meg. Az anya figuráját a mese kettéhasítja: a jó, pozitív érzések a korán meghalt édesanya, a negatív, ellenséges érzések a mostoha alakjában jelennek meg. Ez a kettéválasztás gyakori a mesékben. A gyerek számára elviselhetetlenül ijesztő, hogy ugyanaz a személy egyszer jó, egyszer rossz, egyszer szeretetet, egyszer gyűlöletet érzünk iránta. Kétféle, egyelőre integrálhatatlan érzését jobban tudja

kezelni, ha két személyre vetítheti ki. (Magam is emlékszem, hogy gyerekkoromban, ha anyám haragudott valamiért és veszekedett, az volt az érzésem, hogy ez egy másik ember. Nem az, akit szeretek. Ilyenkor csak arra vártam, hogy mikor változik már vissza. Elképzелhetetlennek tűnt, hogy ez a kellemetlenül és ijesztően kiabáló alak ugyanaz lenne, aki máskor olyan kedves.) Az anyafigurából, Bettelheim szerint, tulajdonképpen csak álcázásból lesz mostoha: azért, hogy a vele való rivalizáció ne ingassa meg a gyerek biztonságérzetéhez elkerülhetetlen jó viszonyt az anya pozitív oldalával. (A mesék persze mindig sokrétegűek: ez az értelmezés nem azt jelenti, hogy a mostohatörténeteknek ne lenne ugyanakkor köztük a valódi mostohaproblémákhoz is.) Hófehérke mostohája a rivalizáció anyai oldalát mutatja. A hiú, túlzottan önmagára irányuló felnőtt nőt megrendíti, amikor női vonzereje, szépsége kezdődő hanyatlásával egyidőben addig jelentéktelen gyereklánya vonzó nővé fejlődik. A saját házában feltámadt vetélytárs (aki a mesék túlzó stílusában fogalmazva „százszor szebb” nála) mintha létezésében fenyegetné, elviselhetetlen szorongással tölti el. A mese megmutatja, hogy reménytelenül tönkreteszi magát, vagyis súlyosan megbűnhődik az, aki képtelen rivalizációs feszültségét kezelni, aki enged az ebből a helyzetből támadt gyilkos indulatainak. De a mese csak a felnőttekkel ilyen szigorú. A főhős, a gyermek előtt mindig nyitva áll az út, hogy saját erőfeszítéssel és a veszélyeket, a nehézségeket vállalva kikerüljön a kezdetben megoldhatatlannak látszó konfliktusok erdejéből.

A mese sokszor indul ki olyan alaphelyzetből, mely minden gyermek számára ismerős. Pl. az ún. Tökfilkó típusú mesékben a főhős két idősebb testvére mellett ostobának, ügyetlennek számít. A mese végére mégis ő az, aki nagy tetteket hajt végre, és erősebb, ügyesebb testvéreit túlszárnyalva ér a célba. Miért van az, hogy Tökfilkóval minden gyermek azonosul, függetlenül attól, hogy ő maga hányadik a testvérsorban, és hogy gyermeki életében sikeres vagy sikertelen? Bettelheim szerint a két idősebb, ügyesebb testvér a tudattalan számára a szülőket jelképezi. A gyerekekkel együtt élő két felnőtt, a szülei, mindenképpen sokkal többet tudnak nála. A szülők mellett minden gyerek „harmadik”, és bármilyen ügyes is, hozzájuk képest tökfilkó. Hiszen mindazzal, ami a szüleinek nem jelent problémát, neki nap mint nap meg kell küzdenie, és gyakran az az élménye, hogy behozhatatlan hátrányban van. Ha csak arra gondolunk, mit jelent egy kisgyereknek a cipőjét bekötni, vagy egy szelet kenyert levágni, be kell látnunk: nem túlzás, hogy minden gyerek számára nyomasztó és frusztráló saját kicsisége és viszonylagos ügyetlensége. Az ilyen mesék viszont vígasztalást és ígéretet tartalmaznak: Tökfilkó fejlődni fog, és ha vállalja a fejlődéssel járó kockázatokat és erőfeszítést, túlszárnyalhatja a nála kezdetben annnyival többet tudó vetélytársait. Bettelheim szerint ezek a mesék a szülőkre vonatkozó érzéseket azért tolják át a nagytestvérekre, mert a szülő legyőzésének vágya túlságosan ijesztő volna. Bár a gyermek tudattalanul vágyik arra, hogy legyőzze szüleit, ugyanakkor fél is ettől: hiszen szüleire, szülei védelmére rászorul. Hogyan tudnák őt megvédeni olyan lények, akiket ő maga

legyőzhet? De a nagytestvérek legyőzésével kiélheti ezt a vágyát, és megmaradhat számára az a jó érzés, hogy szüleire minden körülmények között számíthat.

Bettelheim hangsúlyozza, hogy a mesék jótékony hatásukat akkor tudják a leginkább kifejteni, ha csonkítatlan, változatlan formában jutnak el a gyerekekhez. A népmesék minden elemének jelentősége van. Ahogy értelmetlen egy cseppkőbarlangot faragással még szebbé tenni, úgy nem várható, hogy egy mesén a farigcsálás javítani tudjon. A javítások, változtatások sokszor a mese meg nem értett mondanivalójának meghamisításához, felvizezéséhez vezetnek. Bettelheim meggyőző példája erre *A három kismalac* című mese. Ebben a mesében a malacok házat építenek, hogy a farkas elől védve legyenek. A legkisebb kismalac türelmetlenségében szalmaházat épít, a középső kismalac valamivel erősebb faháza sem nyújt védelmet a farkassal szemben. Csak a legidősebb kismalac gondosan épített kőháza képes a farkast távol tartani. A mese eredeti formájában a farkas a két fiatalabb malacot felfalja, csak a legidősebb marad életben. Mivel alighanem túl kegyetlennek érzik a két ártatlan, csak kissé lustácska kismalac halálát, a mesét gyakran megszelídített változatban közlik: a két kismalac befut testvérük erősebb házába, és így együtt megmenekülnek a farkastól. Bettelheim szerint így azonban a mese szimbolikus mondanivalója sérül. A három kismalac ugyanis három fejlődési stádiumot testesít meg. Valójában nem három különálló lényről, hanem egyetlen lény fejlődéséről van szó. Ezért van az, hogy a mesékben szokatlan módon itt a legidősebb kismalac ér célhoz. Az előző stádiumokon túl kell lépni (ezt fejezi ki az éretlen szintet jelképező malacok pusztulása), és a fejlett stádiumot elért, előrelátó, a frusztrációt elviselni képes személyiség meg tud küzdeni a farkas által szimbolizált veszéllyel. Ugyanígy, ha a gyermeket kíméletességre akarjuk nevelni, és elhagyjuk a mesékből a gonosz gyakran brutális, szinte szadista pusztulását, tulajdonképpen csak zavart okozunk. A gyerek számára a gonosz pusztulása a gonoszságnak mint olyannak a legyőzését jelenti, bizonyos szempontból a saját életében, a saját lelkében. A mese azt tanítja, hogy kellő erőfeszítéssel le tudjuk győzni saját démonainkat, és személyiségünk integrálásával, jó hajlamaink segítségével elérhetjük céljainkat az életben. Ezt a jelképet zavarja meg, ha a gonosz megtestesülését különálló személyként fogjuk fel, és az iránta tanúsított megértésre, megbocsátásra akarjuk rávenni a gyereket. Ha a gonosz nem kapja meg méltó büntetését és nem pusztul el, ez a gyerek számára azt jelenti: a gonosz él és bármikor újra támadhat.

A népmeséket gyakran éri az a vád, hogy ijesztő figurái, kegyetlen, vad történései a gyerekekben félelmet kelthetnek. Ezek a vadságok, kegyetlenségek azonban nem idegenek a gyermeki lélektől. Ha a gyerek fél egy mesétől, általában nem a nekünk is ijesztőnek tűnő alakoktól, eseményektől fél, hanem attól, amit a mese szimbolizál. Ha egy mese különösen erős félelmet vált ki, ez többnyire annak a jele, hogy a gyereket a mese tárgyát képező konfliktus valamilyen oknál fogva olyan mélyen érinti, hogy még ebben az áttételes formában sem bír vele konfrontálódni. Természetesen szó sincs róla, hogy

ilyenkor a mesét erőltetni kellene, a gyerek maga tudja a legjobban, hogy teherbírása milyen, hogy mikor mit és mennyit igényel a mese által megfogalmazott gondolatokból. De jó tudni, hogy a mese által kiváltott félelem valójában belülről jön. És még az sem biztos, hogy tényleg nehezebb a gyerekeknek, ha alaktalan, kavargó szorongása egy mesealakban ölt testet, mintha csak a tárgyaltalanul lebegő szorongást kell elviselnie.

Tapasztalataim szerint nem a népmesék azok, amelyek a gyerekekben nehezen elvisehető, destruktív szorongást keltenek. Egy kisfiú pl. hosszú éveken át rettegett Astrid Lindgren *Kalle, a mesterdetektív* című, a műfajon belül igazán ártalmatlannak tűnő gyerekkrimijétől. A történet szerető családi körben, védett, hangulatos otthonban élő kislányról szól, akinek életébe egy addig sosem látott nagybácsinak álcázva férkőzik be a gonosztevő. A népmesék „hol volt, hol nem volt” kezdete már induláskor jelzi: a történet a szokványos értelemben „nem igaz”. Akármennyire fél egy gyerek a boszorkányoktól, a sárkányoktól, ugyanakkor pontosan tudja, hogy a valóságban nem lehetséges, hogy az ágya alól előmásszon egy vérszomjas szörnyeteg. Astrid Lindgren regénye viszont éppen azt sugallja, hogy a hétköznapi biztonság csalóka, hogy a könyvet olvasó gyerek saját rendezett életére emlékeztető környezetben is bármikor bármi megtörténhet. Az otthon, a mindennapok, a család biztonsága rendül meg ezzel, a veszély nem „régés-régen, hetedhét országon is túl”, hanem „itt és most” fenyegethet, és a gyerekeknek semmi eszköze nincs ennek a veszélynek az elhárítására.

Egy másik, négy év körüli kisfiú feneketlen kétségbe esett Andersen *A fenyőfa* című meséjének hatására. *A fenyőfa* arról szól, hogy hőse képtelen az adott pillanatot élvezni, mindig valami másra vágyik. Fiatal fa korában, hiába él boldog életet az erdő szélén, nyugtalanul, izzóan vágyakozik a nagyvilágba, a felnőtté válásra. Mégis nagyon fájdalmasan éri, amikor kivágják, hogy karácsonyfának vigyék. Bár mérhetetlen izgalomba hozza a karácsonyi dicsőség, nyugtalansága, izgatottsága miatt élete egyetlen karácsonyestéjét sem tudja élvezni. Amikor kidobják a padlás egy sötét zugába, az odalátogató egereknek mesél életéről. Most visszafelé vágyakozik, rájön, hogy szép volt a fiatalsága, ha ezt akkor nem is így érezte. Mikor az egerek is elhagyják, utánuk kezd vágyódni, utólag már a velük töltött időt érzi szépnek. Egy idő után kidobják az udvarra, ahol abban reménykedik, hogy újra kezdődik az élete. De már csak az van hátra, hogy felvágják tűzifának. A tűzben ropogva felismeri, hogy elkészt, hogy semminek sem tudott örülni a maga idejében. Végül csak egy marék hamu marad belőle.

Az említett kisfiú napokig vígasztalhatatlan volt. Elviselhetetlennek érezte a történet lehangoló kilátástalanságát. Számára nem volt vígasz, hogy itt tulajdonképpen példázatról van szó. Arról, hogy milyen boldogtalanságra kárhoztatja magát az az ember, aki ostoba vágyakozásában mindig elégedetlen a jelennel. A kisfiú nem tudta levonni azt a tanulságot, hogy próbáljuk meg tudatosan élvezni az élet ajándékait. Nem vígasztalta, hogy ő maga elkerülheti ezt a sorsot. Ő, mint minden mesehallgató gyerek, szívvel-lélekkel azonosult a

mesehőssel. A mesehős számára a történetben nincs menekvés. Ő végleg és visszavonhatatlanul eljátszotta az életét, hibája végzetesnek és jóvátehetetlennek bizonyult, és ez elviselhetetlen érzés egy kisgyereknek. Ráadásul mérhetetlenül igazságtalannak tűnhet, hogy a fenyőfa, bár nem gonosz és senkit sem bántott, mégis, egy apró jellemhiba miatt ilyen súlyos büntetésben részesül. A gyerekek, aki életútjának kezdetén áll, szüksége van arra, hogy úgy érezhesse: életének van értelme, élete vezet valahova, erőfeszítései el fogják nyerni jutalmukat. Milyen vígasztalást, milyen erőt meríthet a gyerek a fenyőfa történetéből? A kisfiút szülei azzal nyugtatgatták, hogy ez csak kitalált mese, a valóságban nem történt meg soha. A gyerek kétségbeesetten kérdezte, hogy akkor ő miért ilyen szomorú tőle. Szülei azt próbálták magyarázni, hogy ilyen a művészet. „Akkor nem kell nekem a művészet” – zokogta a gyerek. Igaza volt. Ez a mese egy felnőtt végtelenül pesszimista életérzését jeleníti meg művészi erővel. A kisgyerek számára ez kibírhatatlan, az élet értelmét kérdőjelezi meg, nem szavakban, hanem belülről átélve. A mese záró szavai is aláhúzzák azt a teljes kilátástalanságot, ahogy Andersen az életet ábrázolja: „De annak az estének vége; vége a fának is, vége a mesének is; vége, vége – minden mesének ez a vége.” A halált, az élet végességét a népmesék sem tagadják. De szokásos zárómondatuk – boldogan éltek, amíg meg nem haltak – mégis azt sugallja a gyerekeknek, hogy a felnövés nehéz munkája után elérhet egy csúcspontra, ahol életét megérdemelten élvezheti.

Bettelheim kiemeli, hogy különösen hasznos a gyerek számára, ha a meséket élőszóban, lehetőleg a szüleitől hallhatja. Mivel a mesék az emberi lélek, nemegyszer a szülő-gyerek kapcsolat mély konfliktusait érintik, a gyerek számára nagyon megnyugtató, ha szülei a mesemondással azt jelzik: ismerik és természetesnek tekintik ezeket a problémákat. Nem rémülnek meg, ha szülőket legyőző gyermekekről, féltékeny testvérekről, nagyravágyásról, irigységről vagy vadállati indulatokról hallanak. A gyerek tudattalanja számára ez jelzi, hogy szülei elfogadják nehézségeit, és egyetértenek a mesék kínálta megoldásokkal. Fontos, hogy a gyerek élete során minél több mesét ismerjen meg, hogy rátalálhasson azokra, melyek az őt leginkább foglalkoztató problémákra rímelnek. Ugyanezért fontos, hogy a gyerek annyiszor hallgathassa meg kedvenc meséjét, ahányszor csak akarja. A gyerek természetesen nem tudja, és nem is kell tudnia, hogy miért okoz olyan örömet neki egy-egy mese. De hogy jót tesz neki és szüksége van rá, azt pontosan érzi.

Bettelheim nagyon ellenzi a mesék megfilmesítését, sőt, a mesék illusztrálását is. A mese ugyanis akkor érheti el igazi hatását, akkor léphet valódi kapcsolatba a gyerek tudattalanjával, ha a gyerek számára a saját tudattalanjából származó képekben jelenhet meg. A gyerek mesehallgatás közben képeket lát, ezek a képek az ő fantáziájából, az ő tudattalanjából származnak, és így segíthetik hozzá a lelkében élő káosz rendezéséhez. Így találhatja meg a gyerek a kapcsolatot a mese általános igazságai és az ő konkrét érzései között. A kész, felkínált képek ezt a folyamatot megzavarják. Az illusztrátor nem tudhatja, hogy az adott gyerek számára milyen a sárkány, ő csak a saját sárkányát rajzolhatja

meg. A gyönyörű királylány mindenkinek másképpen szép, és igazán mély közünk csak saját képeinkhez lehet.

Tulajdonképpen kár, hogy a legtöbben kisgyermekkoruk elmúltával hátat fordítanak a népmeséknek. Hiszen, ahogy Bettelheim is hangsúlyozza, a mesék különösen sokat foglalkoznak a serdülőkor problémáival. Igaz, a gyereket a serdülőkorba jutva is elkísérik kiskora meséinek tudatos és tudattalan emlékei. És ami az élet nagy ajándéka: saját gyerekeinkkel együtt élve bizonyos fokig újraélhetjük, mélyebben megérthetjük saját gyerekkorunkat is. Gyerekeinken keresztül, nekik mesélve újra átengedhetjük magunkat is a mesék varázslatos hatásának. A mesék, és gyerekeink reakciói feleleveníthetik saját gyerekkorunkat, és érett felnőttként, felnőttkori tapasztalatainkkal összevetve befogadhatjuk a mesék felnőtteknek szóló üzeneteit is, mint amilyen a már említett öregedő szépasszony-konfliktus a Hófehérkében. Az élet, a fejlődés nem áll meg a felnőttkor elérésével, akkor sem, ha a népmesék az ezutáni életszakasszal már keveset foglalkoznak. Talán ha még egy generációnyi tapasztalattal gazdagabban, unokáinknak mesélve harmadszor is belemerülünk a mesék világába, unokáink gyerekkorával egyszerre élve újra saját és gyerekeink gyerekkorát: újabb, addig nem sejtett rétegek tárulhatnak fel előttünk.

Megjelent: *Eső*, IV. évfolyam/2. szám, 2001

Utólagos megjegyzés: E cikk megírásakor még nem ismertem Richard Pollak *The creation of Dr. B. A Biography of Bruno Bettelheim* (Dr. B. megalkotása. Bruno Bettelheim életrajza) című írását, melyből kiderül: Bettelheim mese-tanulmánya olyan mértékben támaszkodik Julius Heuscher 1963-ban kiadott *A Psychiatric Study of Fairy Tales: Their Origin, Meaning and Usefulness* (A mesék pszichiátriai tanulmányozása: eredetük, jelentésük és hasznosságuk) című írására, hogy Bettelheim könyve szinte plágiumnak tekinthető. (Pollak könyvét részletesen ismertetem [Egy hamis próféta különös története](#) című írásomban.) E morálisan védhetetlen, lehangoló tény sem változtat azonban azon, hogy Bettelheim könyve mély pszichológiai igazságokat, fontos, megszívlelendő tanulságokat hordoz. Talán helyesebb volna Julius Heuscher gondolatairól írni tanulmányt, de sajnos nem tehetjük túl magunkat azon, hogy az ő neve, bár méltatlanul, ismeretlen maradt, és gondolatai változatlanul Bettelheim nevéhez kötődnek.